

Aleandro Paritanti (ur.), *Slavni dan brata Ivana Bonifacija Pavletića*, S. Mirjam Kuštreba, ASC (prev.), Spiritus movens, Kutina, 2009, 175 str.

Riječima i slikom — kako stoji u predgovoru hrvatskome izdanju — ova nam knjiga daje detaljan uvid u svečani čin prijenosa posmrtnih ostataka brata Bonifacija Pavletića. Preneseni su s groblja Campo Verano u crkvu generalne kuće njegove družbe u Rimu, gdje su položeni u novu grobnicu, za njega pripravljenju. O. Alejandro Paritanti, provincijalni poglavar Družbe Sinova Bezgrešnog Začeca u Italiji, kao priređivač ove knjižice prikupio je detaljne zapisnike prijenosa i pokopa Bonifacijevih ostataka, kao i brojna svjedočanstva uzvanika i hodočasnika iz Italije i Hrvatske, na čelu s kardinalom Josipom Bozanićem koji je predvodio svečano liturgijsko slavlje.

Tko je zapravo bio taj *tih heroj ljubavi* koji je ujedinio i na jednom mjestu sabrao mnoge uglednike i hodočasnike koji su svjedočili slavlju prijenosa njegovih ovozemnih ostataka? Ivan Pavletić je rođen 25. lipnja 1864. godine u Zbjegovači, selu moslavačkoga kraja. Već u ranome djetinjstvu postaje siročić, a brigu za njega te brata mu i sestru preuzima stric, koji mu omogućuje izučiti postolarski zanat. Željan intenzivnijega kršćanskog života, Ivan odlazi u Graz, gdje se uključuje u udruženje Katoličke radničke mladeži. Na poziv prijatelja odlazi u Rim te s 23 godine stupa u Družbu Sinova Bezgrešnog Začeca.

Prigodom ulaska u novicijat otac Monti, utemeljitelj Družbe, daje mu ime Bonifacije. Nastojeći marljivo i točno vršiti i najneznatnije dužnosti, vrlo brzo postaje primjer ostalim novacima. Jedno je vrijeme bio i odgajatelj siročadi u Saronnu, čemu se sav posvetio. Nakon toga se vraća u Rim gdje mu se povjerava dužnost zamjenika magistra novaka. Fra Bonifacije je postao uzor poslušnosti i poniznosti, a također i živi primjer dubo-

ke predanosti molitvi. Shrvan bolešću, umire u Rimu 4. studenog 1897, u dobi od samo 33 godine.

U obraćanju okupljenima vrhovni poglavar Družbe Aurelio Mozzeta rekao je da je fra Bonifacije bio *mlad čovjek, smion i živo otvoren budućnosti, ozbiljan kršćanin i vjeran redovnik koji je živio sveto i sveto umro, istrošen od svoje želje za traženjem Boga u običnim svakidašnjim stvarima*.

U svojoj je homiliji kardinal Bozanić istaknuo, citirajući oca Montija, da je fra Bonifacije svima nama dao dobar primjer zajedničkoga života te jake i vjerne duše. Na kraju je sve okupljene pozvao na novi zadatak — promicanje štovanja brata Bonifacija.

Siguran sam da će ova knjiga pronaći put do hrvatskoga čitateljstva, posebice stoga što je brat Bonifacije naše gore list, koji će možda već u bližoj nam budućnosti biti proglašen hrvatskim blaženikom i svecem.

Goran Živković

Moyra Doorly, *Nema mjesta za Boga*, (s engleskog preveli: dr. Ivan Antunović i mr. Elvis Ražov), FTI, Zagreb 2008, 140 str.

Moyra Doorly, arhitektica po zanimanju, uspješna je spisateljica i novinarka koja je pisala za mnoge engleske časopise te obraćena na katoličanstvo. Dvogled njezine stručne i vjerske izobrazbenosti omogućuje joj kompetentno kritičko analiziranje suvremene sakralne arhitekture, jer kao arhitektica zna prepoznati principe i zakonitosti koje u sebi treba ostvariti jedan arhitektonski objekt, a kao vjernica, tako što ima osobnu potrebu za njim, intimno razumije i prepoznaje što taj specifični objekt, u ovom slučaju sakralni, u sebi mora biti i kakav ugođaj mora stvarati. Činjenica da je prije svoga obraćenja bila stručno formirana trebala bi joj dodatno ići u prilog, jer to pretpostavlja da nije indoktrinirana

stereotipima uz koje bi odrastala, te ne kreće od njih nego od vlastitoga unutarnjeg iskustva i racionalnoga stručnog opažanja, odakle iščitava ispravnu sliku crkve. Njezino promišljanje o suvremenoj sakralnoj arhitekturi počinje onog trena kada se, kao obraćenica, prilikom svoga prvog posjeta jednoj modernoj katoličkoj crkvi zaprepastila zadahom hladnoće i bezizražajnosti.

U svojoj knjizi dramatičnog naslova »Nema mjesta za Boga«, koji rječito govori o njihovu ozračju, Moyra Doorly najprije nam otvara oči pokazujući u prvom poglavlju koliko su principi i načela primjenjivani u gradnji novijih crkava nespojivi sa značenjem crkve i zahtjevima koje ona u sebi nosi. *Relativistički prostor* kao jedan od osnovnih principa moderne, kako nam autorica dokazuje, krajnje je neprikladan za sakralnu građevinu jer zahtijeva neformalnost, dok liturgija i vjerski obredi suprotno tome zahtijevaju hijerarhijski i usmjeren prostor, koji u sebi nosi i označuje sveto, te traži naglasak na posebnom, određenom i apsolutnom, a ne na relativnom. Uz to, poznata modernistička maksima oblikovanja *manje je više*, koja teži za ogoljenim i praznim plohamama, rezultira potpunim desakraliziranjem unutrašnjosti crkava. Primjećuje kako su se i ateisti divili sakralnim građevinama građenim kroz povijest, dok moderne građevine i vjernike i ateiste ostavljaju ravnodušnima do te mjere da bi najprikladniji natpis na takvim građevinama bio »ovdje ništa posebno« ili »i drugdje bi vam bilo jednako dobro«, dosjetljivo predlaže Doorly.

Autorica je ponukana istražiti kako je do takve velike katastrofe došlo. U drugom poglavlju analizira *duh vremena*, koji je označen Einsteinovom *teorijom relativnosti*, Freudovom i Jungovom *psihoanalizom*, Darwinovom *teorijom evolucije*, idejama o vremenu revolucija. Osobito se temeljito upušta u široko istraživanje nastanka stila *moderna*, pozadine tog pokreta i svega onog što mu je

prethodilo; gibanja u umjetnosti i oko nje u vremenu prije njegova nastanka. Istražuje nastanak ideja i načela *Bauhausa* kao ključne škole za razvoj stila *moderna*, analizirajući izvore koji su na njega utjecali i na kojima su se njegovi utemeljitelji inspirirali. Tako kao ključni moment donosi široj, pa i stručnoj javnosti malo poznate podatke o postojanju povezanosti njegovih osnivača s parareligijskim pokretima, otkrivajući u samom ovom stilu pretočeni njihov nauk i poglede. Cijelo sljedeće poglavlje ponovno za težište ima učenje *Bauhausa*, ove znamenite škole dizajna u Weimaru, i nosi podnaslov *Arhitektura relativističkog prostora*. Naslovom ovoga poglavlja označava modernu arhitekturu općenito, ali izriče i prijeporni princip ove nove škole, sakralnoj arhitekturi osobito neprihvatljiv. Potpuni i fanatični prekid sa svakom prošlošću i tradicijom i povijesnim oblicima bila je parola novih dizajnera. Suvremeni kritičari, na koje se autorica poziva, krajnje strogo će kritizirati te radikalne principe koji jednako tretiraju sakralnu građevinu kao i tvorničku halu, stambenu zgradu ili termoelektranu. Ovdje autorica podastire vrlo interesantna najnovija otkrića koja donose neki povjesničari umjetnosti u SAD-u, a pokazuju da je doista postojala i duhovna agenda iza modernog pokreta u umjetnosti općenito, pa tako i u arhitekturi, a čemu su kao posebnoj temi i neki umjetnički časopisi posvetili čitav broj.

Zanimljiva je i analiza naputaka i poruka koje proizlaze iz crkvenih dokumenata koje autorica također donosi, nastojeći otkriti u kojem pravcu oni smjeraju. Citirajući relevantne crkvene dokumente Drugoga vatikanskog sabora pokazuje da ni na koji način oni ne sugeriraju takvo radikalno odstupanje od tradicije kakvo se dogodilo. Otkriva nam da isti crkveni napuci i dokumenti o liturgiji nisu nužno zahtijevali arhitektonsku intervenciju na već postojećim crkvama, što se redovito događalo. Jednako tako, iz tih propisa nigdje ne proizlazi da je

nužan radikalni zaokret pri gradnji novih crkava. Razlog takvom pogrešnom slijedu događaja vidi u krivom shvaćanju »duha Koncila«, kojeg se tumačilo drugačije od »slova Koncila« — onog što je doista Koncil htio reći. U mnogočemu se i u crkvenim krugovima podleglo duhu relativizma i uzdignut je princip *relativističkog prostora* i obilno primjenjivan, u uvjerenju da je to ono što Crkva danas traži, iako je zapravo bilo krivo. Tako su širom svijeta nastale relativističke crkve koje redom imaju niz ozbiljnih nedostataka koje crkva ne bi smjela imati. Utjecaj modernista je bio toliko velik da su, vodeći se krivim principima, neuspješno gradili i najznamenitiji arhitekti prošlog stoljeća, kao što su Le Courbusier, Alvar Alto, Mies van der Rohe, Renzo Piano, Richard Meier, gradeći katedrale, poznata svetišta, jubilejske i mnoge druge crkve širom SAD-a, Europe i svijeta.

Na koncu ozbiljnog i nadasve studioznog istraživanja autorica donosi i svojevršni naputak ili putokaz za izlaz iz krize. Minulo razdoblje uspoređuje s revolucijama koje su svojim fanatičnim radikalizmom i potrebom za prekidom tradicije uvijek odvodile u smjeru iz kojeg se postupno treba vraćati. To vraćanje bi moralo uslijediti i ovdje, te značiti i čišćenje od svega onog što je bilo krivo postavljeno u počecima moderne i oko nje, počevši od utjecaja teozofskih, neopaganskih i ezoterijskih nazora, kada se kao svetinja uzveličao relativizam, slavila praznina i bezizražajnost, osporavala hijerarhija i usmjerenost k nečemu ili nekome, te se, koliko je to moguće i nužno, treba vratiti na trag tradicije i višetisućljetnog nasljeđa, inspirirajući se na njemu, i ponovno krenuti od smjernica Crkvenih dokumenata, ali ovaj put ispravno ih shvaćajući i tumačeći, da bi se onda tek otkrilo kako treba dalje graditi.

Autorica Moyra Doorly doista piše originalno i hrabro djelo, izričući nove, promišljene vlastite stavove, duboko ostajući vjerna napucima Crkve, poštujući

tisućljetno nasljeđe, meditirajući vlastiti vjernički osjećaj, ne ustručavajući se izreći kritiku i najvećim arhitektonskim imenima minulog stoljeća, krivim pokretima i trendovima, makar oni dolazili i iz nekih crkvenih krugova i nazora, pri čemu se osjeća iskreno i duboko poštovanje prema hramu Božjem, što sakralna građevina za nju jest, i mora biti za svakoga.

Budući da se knjiga bavi tematikom koja je slabo obrađena na hrvatskom jeziku, može je se preporučiti bogoslovima i svećenicima kao onima koji će se možda susretati s potrebom građenja crkava, ali isto tako i studentima arhitekture i mladim arhitektima koji se kane upuštati u projektiranje sakralnih objekata, kao i katoličkoj inteligenciji koju bi trebala intrigirati ova više nego aktualna problematika u poslijeratnoj Hrvatskoj.

Ivan Mandurić

Ivan Šestak (uredio), *Umjetnost Marijana Gajšaka. Zbornik radova međunarodnoga znanstvenog skupa »Teorija i praksa sakralne umjetnosti Marijana Gajšaka (1944–1993)« održanoga u Zagrebu 14. lipnja 2007.* Biblioteka Religijski niz, knjiga 13, Zagreb 2009, 177 str.

Riječ je o zborniku radova međunarodnoga znanstvenog skupa »Teorija i praksa sakralne umjetnosti Marijana Gajšaka (1944–1993)«, koji se održao 14. lipnja 2007. godine na Filozofskom fakultetu Družbe Isusove u Zagrebu, a koji je uredio Ivan Šestak, docent na istome Fakultetu. Zbornik je poglavito vrijedan po tome što, među ostalim, objedinjuje i prve stručne studije ostavštine ovoga velikoga isusovačkog umjetnika, zapravo najvećega umjetnika među hrvatskim isusovcima! Time je ujedno utrput daljnjem istraživanju umjetničkoga izričaja ovoga osebujnog i svestranog umjetnika, koji međutim — kako to saznajemo iz priloga »Marijan